Q. B. V.

# HORTUS CULINARIS,

*QUEM,*

CONSENSU EXPERIENT. FACULTAT. MED.
IN REGIA ACADEMIA UPSALIENSI,

MODERANTE

*VIRO GENEROSISSIMO*

D:NO DOCT. CAROLO VON LINNÉ,

EQUIT. AUR. DE STELLA POLARI,
S:Æ R:Æ MAJESTATIS ARCHIATRO,
MED. ET BOTAN. PROFESS. REG. ET ORD.
ACAD. SCIENT. UPS. HOLM. PARIS. PETROP.
BEROLIN. IMP. NAT. CUR. BERNENS. LOND.
ANGL. MOSPEL. TOLOS. FLORENT. ET EDIMB.
MEMBRO,

DISSERTATIONE ACADEMICA

*PUBLICE EXAMINANDUM PROPONIT*

STIPEND. VICTORINIANUS

JONAS C. TENGBORG,

*VESTRO-GOTHUS.*

IN AUDITORIO CAROL. MAJ. D. XX JUNII
ANNO MDCCLXIV.

*HORIS ANTE MERIDIEM SOLITIS.*

*HOLMIÆ*, LITTERIS DIRECT. SALVII

A *MONSIEUR*

# CLAUDE FREDERIC UGGLA,

Capitaine au ſervice de Svede.

A *MADAME*

# ANNE MAGDALENE DE HIERTA.

*MONSIEUR & MADAME.*

J'avoue, que je ſerois inexcuſable & même ingrat, ſi je ne profitois de l'occaſion, qui ſe preſente, pour faire connoitre publiquement, combien je ſuis penêtré de reconnoiſſance aux bontés, & aux bienfaites, dont Vous m'avez comblé, pendant les trois ans, que j'ai eû le bonheur, d'être dans vôtre noble maiſon, chargé du ſoin, d'informer Meſſieurs vos fils. Je regarde comme un malheur, de n'avoir à vous offrir, pour tant de bontés, quun eſſai de mes étûdes Academiques, que j'oſe mettre ſous vos protections, pour en relever l'eclat. Mes deſirs ſeront ſatisfaits, ſ'il a le bonheur de Vous plaire, & que Vous ſoyez perſvadés, Monſieur & Madame, que je ne ceſſerai de prier l'Etre Suprême, de Vous favoriſer, de ſes dons les plus precieux, & Vous accorder une ſanté parfaite, ſuivie de toutes les proſperités deſiderables.

Je ſuis avec un profond reſpect,

*MONSIEUR & MADAME*

*Vôtre*

*très humble & très obeïſſant ſesviteur.*

JONNE TENGBORG.

VIRO

*Maxime Reverendo atque Celeberrimo*

S:Æ S:Æ THEOL. DOCTORI

# D:NO CAROLO NORING,

Paſt. & Præpoſ. Eccleſ. Svecan. Lond. Anglorum graviſſimo,

*PATRONO INDULGENTISSIMO.*

Tantam licet in animo Tuo ineſſe magnitudinem, Max. Rev. atque Celeb. D. DOCTOR, probe ſciam, ut beneficia, quæ in indigum contuliſti, verbis publice celebrari nunquam cupias; me tamen pietatis oblitum & ingratiſſimum accuſarent cuncti, ſi occaſionem hanc prætermitterem recenti meæ memoriæ quæ hæreant altius infixa, vel pauciſſimis, ſignificandi. At ſubvereor, ne ex optato ſuccedat res, lingua menteque felicioribus non inſtructa donis. Hæc ut evitem incommoda, pagellas has, tamquam interpretes amoris ardentiſſimi maximeque ſinceri, dicatas volui; quo in Te feror, quas ut perbenigne accipias, humillimus oro. Tot tantisque cumulatus beneficiis, pro Tua & Tuorum perenni flore & omnigena felicitate, indefeſſus precabor.

Permanſurus, qnoad vixero,

*Reverendiſſimi TUI NOMINIS*

cultor devotiſſimus
JONAS C. TENGBORG.

VIRO
*Admodum Reverendo atque Præclariſſimo*
# D:no PETRO TUGURIN,
Præpoſito & Paſtori in Vånga digniſſimo,
Avunculo propenſiſſimo.

VIRO
*Admodum Reverendo atque Clariſſimo*
# D:no Mag. MAGNO BRISMAN,
Paſtori in Råda graviſſimo,
Avunculo Optimo.

VIRO
*Admodum Reverendo atque Clariſſimo*
# D:no Mag. HARALDO BRISMAN,
Paſtori in Ekby vigilantiſſimo,
Avunculo Indulgentiſſimo.

VIRO
*Admodum Reverendo atque Doctiſſimo*
# D:no BRYNOLPHO BRISMAN,
Paſtori in Såerſtad clariſſimo,
Avunculo Amantiſſimo.

Ob favorem ſummum & benevolentiam ſingularem plane, in venerabundi, gratique animi ſignum, haſce qualescunque ingenii primitias, Vobis, cum ſincero omnigenæ felicitatis voto, humillimus offert atque dedicat

*Admodum Reverendorum atque Clariſſimorum*
*NOMINUM VESTRORUM*

cultor addictiſſimus
JONAS C. TENGBORG.

*Högärevördige och Höglärde*

# Mag. ANDERS HVARFNER,

Kyrkoherde uti Algotſtorp, och Probſt öfver Giäſene Contract.

*Dygdädla*

# Probſtinnan MARGARETA MARIA BRISMAN,

## Mine Kiäraſte Föräldrar.

*Outſäjelig ärtedd ömhet och huldhet af Mina kära Föräldrar från ſpådaſte åren; hafva i ſamma mon, ſom vettet tiltagit, altid ökt min vördnad, ſamt åſtundan, at få lägligit tilfälle, mer allment viſa mitt tackſama ſinne. Men huru ſtor blifver icke min hå-penhet, när jag fattig på ord, ſom ſvara emot Edra vål-gärningar, ej finner mig kunna rätteligen nyttja detta, utan vara nödſakad hådanefter, ſom förr, hyſa dem okun-noga för de fleſta, i mitt nitfulla hjärta. Det ljufva hägn jag fann hos Eder näſtan på en gång efter en huld Faders haſtiga död, ifrån et 2:ne års barn, under tryc-kande omſtändigheter, ſamt oräkneliga prof ſedermera af ren kärlek vid min upfoſtran; voro väl eljeſt ej ma-gra ämnen för en lyckligare pänna. Tillåten derföre Mina Käraſte Föräldrar, at jag allenaſt til oförfalſkadt prof af ren kiärlek, och ärkiänſla af Eder ogemena godhet, ſamt tackſamhet deremot, upoffrar Eder detta Acade-miſka arbete, under trogen önſkan: at den Nådige Gu-den ville göra Edor annalkande ålderdom ljuflig, ſamt tildela alt godt i andelig och lekamlig måtto! Lefver*

Mina Hulda och Kära Föräldrars

lydigſte Son:

JONAS C. TENGBORG.

# PROOEMIUM.

Ad id licet faſtigii omnes ferme evectæ hodie ſint ſcientiæ, ut, ad quaslibet illarum dudum explicatas partes addiſcendum atque rite exhauriendum, breve vitæ ſpatium homini, niſi qui feliciori polleat ingenio, vix ſufficiat; in vita tamen communi vulgatiſſimæ ſæpe res & ſimpliciſſimæ, quippe quas aut nihil aut nondum ſatis cognoſcimus, nobis deſunt, eædemque ingentis forte utilitatis, & haud nullius momenti. Damnum non ſane exiguum, quod ex Diætæ, Oeconomiæ, aliarumque practicarum ſcientiarum neglecto ſtudio jam diu percipimus, aſſertioni huic certiſſimum præbet teſtimonium. Nec mirum, cum eorum plurimi, qui ſapere ſupra vulgus geſtiunt, indagatione ſedula aut Academico Parnaſſo, ruris delicias indignas judicantes, rebus iſtis rudiorum arbitrio relictis, defectui illi anſam dederint uberrimam. Nos autem potiori impares labori, primum ſtudii litterarii rudimentum & Academicum exercitium edituri, disquiſitionem hujusce argumenti qualemcunque ideo potiſſimum præoptavimus, quod tam plebem quam politiores homines, ruri habitantes, de rerum illarum ignorantia, quas culinæ maxime neceſſarias hortus ferat, diu queſtos audivimus. Immo, nobiscum animo volutantes, quanto ornamento, quantumque in commodum hortos inſtituerint exteræ Nationes, cito judicavimus, exempla earum addere civium noſtrorum optimo cuique ſtimulum nun-

nunquam non oportere. Etenim Patria noſtra, quantumvis atrociore gelu multum rigeat, capax tamen proficuæ eſt culturæ & multitudinem cultorum fructuum alit, colonis veram terræ indolis habentibus rationem. At vero, ſuper hac materia præcepta auctorum tum veterum tum recentiorum alias atque alias incolentium regiones, quum cœli noſtri genio minus conveniant, noſtratiumque libri, artem colendi hortos adornandique tradentium, partim exterorum lucubrationibus partim ſcribentium pollicitationibus referti ſint, ita quidem, ut fucum potius faciant, quam vera & ſufficienti Hiſtoriæ Naturalis cognitione, quod deberent, nitantur; parum proderunt diſcendi cupido & diligenti rerum Ruſticarum ſectatori. Rem itaque ſupervacaneam minime nec ingratam nos adgreſſuros fore arbitramur, ſi herbas proponere conemur, quas hortus culinæ ſibi vindicat, quasque ruri quilibet habitans, certamini cum Magnatibus & Opulentioribus impar, conquirere & poteſt & debet.

Vegetabilia, quæ noſtram nunc ſubeunt conſiderationem, tripliciter diſpeſci intelligimus, quorum alia agros, alia horti areas, alia denique graminoſum occupant ſolum. Quam diviſionem verbis, *Agro*, *Plantario* & *Arbuſto*, ſignificatam volumus. Ex his Plantarium potiſſimum perluſtrabimus. In ſingulis capitibus & quæ cultæ fuerint, & inprimis quæ de novo coli debere videantur plantæ, paucis dicetur; adjectis demum plantis *Coronariis*, quibus oculi ſpectantium paſcuntur.

## CAPUT PRIMUM.

## AGER.

Primum noſtra verſabitur opera in Agro, qui alius aratur, alius foditur. Per Aratum agrum jugera magni ſpatii, quæ ſegetem *Cerealium* proferunt; per Foſſum autem

autem agrum minores terræ partes, quæ ſepe circumdari plerumque, & ope ligonum præparari herbis ſolent, intelliguntur.

I:mo ARATIS agris committuntur:

TRITICUM *hybernum* & *turgidum* (*Winter och Knubb-hwete*) promiſcue; ut plurimum tamen hybernum per maximam Sveciæ partem, quod bienne eſt, & loca amat argilloſa.

TRIT. *æſtivum* (*Agn-Hwete*), & verno quidem tempore ſeritur, quodque in Meridionalibus Provinciis frequentiſſimum eſt.

TRIT. *Spelta* (*Turkiſk Hafre*). Noſtratibus ſic adpellatur, quoniam Orientales populi equis copioſum id tribuunt. Heic vero non niſi apud paucos eosque curioſos videre eſt.

SECALE *cereale* (*Råg*). Hoc duplicis eſſe varietatis patet: *hybernum* ſcilicet ſive bienne (*Winter-Råg*), quod arenoſis gaudet, & *annuum* (*Wår-Råg*) Smolandiæ & finitimis paſſim locis perfamiliare.

HORDEUM *vulgare* (*Korn*), quod potiſſimum in humidis roridisque agris læte creſcit. Annuum heic tantum colitur, poſteaquam varietatem biennem, ſæpius tentatam, parum ſuccedere cognitum fuit.

HORD. *hexaſtichon* (*Himmels Korn*), heic curioſos tantum delectans.

HORD. *diſtichon* (*Gumring*), in Alandia ut plurimum, & aliis Provinciis paſſim obvium.

HORD. *Zeocriton* (*Bred Korn*), quod vulgari hic & illic nuper admiſceri cœpit, a ſuperiore paululum differt.

AVENA *ſativa* (*Hafre*), jam alba quam nigra. Nonniſi annua eſt, cui ſteriliora loca atque novalia ſemper patent.

AVEN. *nuda* (*Skahl-lös hafre*), quæ æque ac ſuperior

perior annua eſt, aliquanto vero ſerius matureſcit. In horto cernitur Botanico, & optandum certe foret, ut uſus ejus magis magisque invaleſcat, cum fructum det Tritico longe præſtantiorem; quare apud Scotos, teſte Bauhino, multo pluris conſtat.

PHALARIS *canarienſis* (*Canarie-frön*), cujus ſemina in nutrimentum Paſſerum noſtrates aliunde hactenus attulerunt, cum tamen planta ipſa, utpote annua, hic optime creſcere poſſit. It. *Weſtrog. G. D. Præſidis.*

PANICUM *italicum* (*Gierſt*), quod annuum eſt, a curioſis in hortis ſervatur. Exteri illo frequenter utuntur, nos vero id ad victum nondum contulimus.

PAN. *miliaceum* (*Hirs*), quod ejusdem omnino eſt indolis, atque præcedens.

POLYGONUM *Fagopyrum* (*Bohwete*). Hæc herba annua, arenoſis amiciſſima locis, in Scania campeſtri quotannis ſeritur, ubi ſæpe matureſcit, pultemque tribuit ſapidam & ſalutarem. Frigoris admodum impatiens, a quo in puncto congelationis occiditur.

POLYG. *tataricum* (*Siberiſkt Bohwete*). Hoc præcedente nequaquam ſequius; verum ea re præſtat, quod frigoris impetu minus ſit caducum, & ſe ipſum frequenter diſſeminet. In horto Botanico, cujus civitate dudum eſt donatum, conſpici poteſt.

2:do FOSSOS agros ornare ſolent:

HUMULUS *Lupulus* (*Humble*). Tartarica planta perennis, quam ſeculis noviſſimis adhibere hic, & diligentius colere cœptum eſt. Recentioris ævi ſolertia radices ejus lapidibus texit, ut ſic tum Phalæna Humuli & melleus ros prohibeatur, tum alioquin plantæ vigori conſulatur. Quem radices tegendi morem ipſius naturæ eſſe congruentem, ex humulo, qui in Weſtrogothia ſolummodo ad radices rupium, lapidumque fracturas ſponte creſcit, hauriri poſſe videtur.

NICOTIANA *Tabacum* (*Tobak*), quæ hodie hac ratione coli cœpit: per ſolum pingue ſemina, naſcente veris tempeſtate, ſparguntur, & feneſtris aut vitreis aut chartaceis, oleo delibutis, teguntur. Frigore dein nocturno præterito, in areis elevatis & bene ſtercoratis diſponuntur plantæ. Quæ dum hic paululum creverint, humantur radices & ſæpe rigantur. Quum enim delata ex India Occidentali planta hæc ſit, non mirum, quod frigoris nullo non tempore ſit impatiens.

CROCUS *ſativus* (*Saffran*), cujus duplex eſt varietas: nempe *auctumnalis*, quæ in Europa maxime deprehenditur, & *vernalis* qui illi præſtat virtute, ſed parvitate piſtilli colligendi poſtponendus. Crocum hunc, quod mirari ſane convenit, in Svecia colere nondum inceptum eſt, ſi quidem hortos curioſorum exceperis, ubi ob florem venuſtum ac tempeſtivum conſervatur, cum tamen in maximum lucrum in Oelandia, Gothlandia, Skancœræ & alibi vigere perbelle poſſet.

## *CAPUT SECUNDUM.*

# PLANTARIUM.

Conferendæ ad cibum & condimentum, illæ herbæ hoc capite continentur, quas culinares vulgo dicimus. Quarum hortum in binas areas dividere oportet, ita ut alteram plantæ quolibet anno ſeminandæ, ſive ſint annuæ ſive biennes, alteram perennes occupent. Præterea, quibus natura blandam cœli ſolique temperiem fore voluit, opima indigent terra, cui ſemina novo vere committantur, ita quidem, ut exeunte frondeſcentiæ menſe, ſuperato frigore, teneræ germinationes alio transferri queant. Frigidarium ſi haberi poſſit, utiliſſimum ad nonnullas per hyemem ſervandum certe erit; ſin vero deficiat, cella ſicca & calida iſtis inſervire poterit uſibus.

1. PLANTÆ BIENNES, quæ altero quovis anno fructum ferunt & pereunt, ſunt

BRASSICA *oleracea* (*Kål*), cujus varietates numeroſæ ſunt. Hæc pingui committitur terræ, ubi tenera Chryſomelis *ſaltatoriis* vexatur, quæ quidem depelli fuligine poſſunt; translâta vero & adultior a Papilionibus *Braſſicæ* læditur. Si deinceps multis annis eandem ſortiatur terram & locum, radices nodoſæ erunt, & capita ipſa contrahuntur, opera quidem Muſcæ *Larvarum*.

β. B. *viridis* (*Grônkål*), cura omnium minima egens, & frequentiſſima ruſticis.

γ. B. *capitata* (*Hufwud kål*), cujus uſus hodie maxime vulgaris eſt. Tenera transfertur, rarius rigatur & radices humantur.

δ. B. *ſabellica* (*Winter-kål*), hyemem, abſque ullo damno, ſuſtinens.

ε. B. *laciniata* (*Krus-kål*), quæ rarior hic locorum, frequentior vero in Auſtralibus Provinciis, minori eget cura.

ζ. B. *ſabauda* (*Savoje-kål*), maximis in deliciis habita, curam magis aſſiduam, & terram minime communem, poſcens.

η. B. *botrytis* (*Blom-kål*), quæ ſequioribus temporibus in Honoratiorum deliciis eſſe cœpit. Terram requirit haud vulgarem, & ſemina quolibet anno ab exteris emantur neceſſe eſt, quorum quæ ex Penſilvania adferuntur, omnium ſunt præſtantiſſima.

ϑ. B. *gongylodes* (*Kål rabi*), quemadmodum vulgares Braſſicæ, cultu haud difficilis. Caulis ejus gibboſus in juſculis egregii eſt uſus, qua propter mirum eſt, quod in Patria non ſit vulgatiſſimus.

ι. B. *Napobraſſica* (*Rot-kål*), cujus radix craſſa eſt inſtar Rapæ, ſæpiusque hic obvia.

BRASS. *Napus (Gottlands Roſwa)*, faciem gerens Raphani; Radiculæ ejus ſupra terram ſæpiſſime creſcunt. Hæc in arenoſis locis magnum haud raro acquirit pondus, & exteri ea, quam nos, frequentius utuntur, licet vera ejus Patria ſit Gothlandia Orientalis, noſtræque Rapæ longe præſtet.

BRASS. *Rapa (Roſwa)*, quæ primo in hortis, dein in agris, tum vero præcipue in deuſtis ſilvis, ſeri cœpit. Quæ autem in ejusmodi locis deuſtis crevit, dulcedine pariter & magnitudine ceteras vincit.

DAUCUS *Carota (Morot)*, cui triplex eſt varietas: Radice *alba* in pratis ſponte creſcens; Radice *rubra*, in hortis curioſorum conſpicua; Radice demum *flava* nobis frequentiſſima, & per colorem acceptiſſima.

PASTINACA *ſativa (Palſternacka)*, verno tempore ſapidiſſima. Ejus cultura minimum exigit laboris, facile enim incrementa capit, hyemis vim facile patitur; & id ſingulare habet, quod hieme quoque accreſcat.

APIUM *Petroſelinum (Perſilja)*, hiemem ſæpiſſime perdurans, niſi ea gravior & terra humida fuerit. Bifariam dividi ſolet, ita ut alterius folia *(grön Perſilja)* ſaporis conciliandi gratia in juſculis & piſcium ferculis adhibeatur; altera vero *(Rotperſilja)* ſicut Paſtinaca, qua radicem magis augeatur, & alimentum ſapidum item in juſculis præbeat. Novum poſterior varietas eſt inventum, cujus originem exteri Svecis deberi credunt.

AP. *graveolens (Silleri)*, quod radice grandeſcente, potiorem terram & curam, quam præcedens, poſtulat. Vitiorum ſolertia, & aſotorum audacia, tetram plantam, ut doctæ gulæ ſaperet, nobilitavit, nullatenus vero ſenibus conducit. Hodie frequentiſſima apud nobiliores, in cellis per hiemem ſervanda.

TRAGOPOGON *pratenſe (Salſofi)*. Pratis ultro offerentibus, haud difficulter colitur. Itaque miramur, quid

quid ni uberius in hortos illatam hanc herbam inveniamus ſapidiſſimam.

SCORZONERA *hiſpanica* (*Skorzoner-rot*), hiemis noſtræ facillime patiens. Licet, uti præcedens, præſtantiſſima ſit, apud nos tamen minus deprehenditur vulgaris.

CAMPANULA *Rapunculus* (*Raponſel*). Dulcem etſi & hieme ſuperſtitem, niſi in humida & rara terra ſteterit, radicem habeat; crebrior tamen illius nondum invaluit uſus.

BETA *vulgaris* (*Rôdbeta*), quæ facillime creſcens, hyeme transacta, ſalva manet.

RAPHANUS *ſativus* (*Rättika*), tripliciter varians, & eſt vel R. *æſtivus*, anno ſæpe primo cauleſcens; vel R. *hiemalis*, radice extus nigra, rimoſa & acriore; vel R. *Radicula*, radice ſupra terram eminente. De his præterea obſervandum, quod condimenta præbeant, non vero alimenta.

ALLIUM *ſativum* (*Hwitlôk*), quod ex ſatis bulbillis & facile germinat & creſcit.

ALL. *Cepa* (*Rôdlôk*). Hoc e ſeminibus prolicitur & adultius transfertur. Muſcovitica ſive Ægyptia varietas bulbo gaudet, magnitudine Rapam minorem haud raro æquante, qui ſi in fideliis, aceto refertis, demergatur, & ad tempus ibi condatur, acerbitate depoſita, condimentum tribuit pergratum.

ALL. *Porrum* (*Purio*), quod itidem e ſeminibus provocatur & transfertur. Hæc, quorum mentionem fecimus *allia*, eo inter ſe amice conſpirant, quod hyemem raro ſuſtineant, qua propter in cellis arenoſis ſervari debent.

ALL. *Scorodopraſum* (*Råcken boll*), quod bulbis multiplicatur, ſalvumque hiemem noſtram evadit.

COCHLEARIA *officinalis*. Hæc ſponte plerumque & vere & auctumno creſcit, adeoque facilis propagatu eſt.

eſt. Utilem, maxime Scorbuticis, in acetariis præbet victum.

ERYSIMUM *Barbarea* (*Vinter-kraſſe*). Hæc, utpote indigena, ullam vix curam deſiderat, namque introducta ſemel, ſponte ſe multiplicat.

CICHORIUM *Intybus*, quod Svecia Meridionalis ſponte profert, in exterorum acetariis frequentioris eſt uſus; hiemes noſtras ſpernit.

CIC. *Endivia* (*Endiwia*) in hortis curioſorum hæc interdum conſpicitur planta, quæ hyemis gravitate ſæpiſſime perit.

2. PLANTIS ANNUIS adnumerantur

LACTUCA *ſativa* (*Sallat*), cujus multiplex eſt varietas: in his L. *capitata* (*Hufvud ſallat*) & L. *criſpa* (*Krus-ſallat*), pro acetariis ſolemniter adhibentur.

PORTULACA *oleracea* (*Portulaka*), quæ arenoſa amat loca, & frigore auctumni vel minimo læditur.

SPINACIA *oleracea* (*Spinat*). Hæc facillime creſcit, & ut ſemina evadant foecunda, non prius mares evellendi ſunt, quam pollen ſuum ejacularint.

BETA *vulgaris*: Cicla (*Moldan*), quæ uſu ſpinaciæ magis magisque invaleſcente, cum nimium condimenti poſcat, omnem exuit gratiam.

*Ut ſapiant fatuæ fabrorum prandia Betæ,*
*O! quam ſæpe petit vina piperque coquus.* MARTIAL.

ATRIPLEX *hortenſis* (*Molla*). Hæc negotio adeo facili ſeritur, ut ipſa in hortis frequenter ſeſe divulget.

SCANDIX *Cerefolium* (*Kiörfvel*), quæ bis in anno matureſcere, & ſe ipſa diſſeminare poteſt.

ANETHUM *graveolens* (*Dill*), ſolo cœloque noſtro convenientiſſimum.

ANETHUM *Foeniculum* (*Fenkål*), quod in arenoſis læte viget, & hic minus frequens eſt. Per ſe quidem eſt hæc planta perennis, ſed heic hyeme perit, niſi in ſicca arena cellæ calidæ condatur.

LIPI-

LEPIDIUM *ſativum (Kraſſe)*. Planta hæc citius e ſeminibus enata, & ipſa haud raro ſe diſſeminans, ruſticis frequentiſſima eſt; Nobilioribus tamen in acetariis pro condimento inſervit. Datur varietas *foliis criſpis*, quæ præſtantior eſt.

SATUREIA *hortenſis (Kyndel)*, facillime creſcens, ruſticisque maxime communis.

THYMUS *vulgaris (Timjan)*, qui arenoſam requirit terram, & per ſe quidem perennat; ut illa varietas, qua hic frequentius utimur, annua eſt, & folia ejus aliquantum magis grandeſcunt.

ROSMARINUS *officinalis (Rosmarin)*. Frutex hic eſt verno tempore ſeminandus & auctumno abſcindendus, quod radix hyemis ſævitia perit.

LAVANDULA *Spica (Lavendel)*, quæ in duplicem varietatem abit, & eſt vel anguſtifolia, in arenoſis Scaniæ hortis ſempervirens, vel latifolia hic quot annis ſata, & hieme periens.

SALVIA *officinalis (Salvia)*. Hæc quoque fruteſcens eſt, & terra delectatur arenoſa; hyeme plerumque perit.

ORIGANUM *Majorana (Meyram)*. Hoc in opima terra & ſeri & adultius transferri ſvevit, frigoris enim maxime eſt impatiens.

OCIMUM *Baſilicum (Baſilika)*. Quod ut a frigore conſervetur, terræ committitur pingui. Plantam enim, quæ non niſi Indiam natale ſolum agnoſcit, hyemis noſtræ vim ſuſtinere non poſſe, ſatis conſtat.

TROPAEOLUM *majus (Indianiſk Kraſſe)*. Hoc a Peru adductum, hic, inprimis venuſtatis & ornamenti gratia, ſeritur; flos tamen in condimentum acetariorum aliquando adhibetur.

CUCUMIS *ſativus (Gurcka)*. Prægnanti terra quamquam heic careat, nihilominus creſcere poteſt, quam tamen minime detrectat. A primo auctumnali frigore deſtruitur, utpote planta Ægyptiaca.

CU-

CUCUM. *Melo* (*Melon*). Hic primis diebus regelationis ſeminari debet in terra prægnante, feneſtris bene munita, quoties licuerit, aperiendis. Poſt frigus, ſeu primis menſis frondeſcentiæ diebus, transplantari debet. Qui heic creverunt Melones, nullis Europæ aliis concedunt.

CUCURBITA *Citrullus* (*Watten-Melon*), curam ſuperioris omnino requirens, & huc usque minus vulgaris facta.

CUCURB. *Pepo* (*Pumpa*). Hæc ſi in terra non lætificata enaſcatur, pingue ſolum, & adultior amplum ſepimentum, quod claviculis ſuis complectatur, poſcit. Frigoris eſt impatiens, magnumque fert fructum; verum confectæ inde pultes noſtratibus haud ſapiunt.

CORIANDRUM *ſativum* (*Koriander*), quod absque multa cura in hortis creſcit. Olim ſemina ejus condimentum panis fuerunt, hodie vero rarus eſt illorum uſus.

PIMPINELLA *Aniſum* (*Anis*), cui plantæ frigus inimicum eſt. Ut ſemina maturet, locum calidiorem in angulo quodam horti præoptat. De cetero heic rarius ſeritur.

PISUM *ſativum* (*Årter*). Hoc multipliciter variat, & maxime vulgare eſt cortice interiore duriore (*Skip-årter*), quod plerumque agris circumſeptis a colonis committitur. Piſum vero ſine cortice duriore (*Såcker-årter*) P. *quadratum* (*Hollands årter*) & P. *nanum* (*Kryp-årter*) in hortis coli ſolent; quæ ſingulæ varietates, ſi ultimam exceperis, ramis arborum fulciendæ. Intenſiore fugato demum frigore, tempus Piſis ſerendis eſt convenientiſſimum.

PHASEOLUS *vulgaris* (*Turkiſka Bôner*), qui a frigore abhorret, pinguia loca, arundinesque, quibus enitatur, atque præſidium contra procellam exoptat. Ab hoc PHAS. *nanus* (*Kryp-bôner*), vix differt, ſcandendi more, quem ſequitur, excepto.

VICIA *Faba* (*Bônor*). Cujus varietatum minor (*Åker-bônor*) in Svecia meridionali ad margines agrorum; major vero plerumque in hortis a populo ſeritur laborioſo,

qui

qui quidem cibo adeo duro & flatulento veſci impune poteſt.

ERVUM *Lens* (*Linſer*). Planta hæc, inſtar Piſi, facillime creſcit, ſed raro, & tantum a curioſis nonnullis hic colitur.

SINAPIS *nigra* (*Senap*). Hæc ſe ipſa diſſeminans, curam cultori minimam parit. S. *alba* quoque (*Ångelſk Senap*) facile floret, minus frequenter tamen adhuc in hortos introducta cernitur. Priori longe acerbior eſt, ideoque a Nobilioribus præponitur.

3. PLANTIS demum PERENNIBUS adſcribuntur

SOLANUM *tuberoſum* (*Potatoës eller Jord-Påron*), noſtris temporibus introductum, quod brevi æſtatis ſpatio, baccas hic ad maturitatem perducere nequit. Igitur propagatur fragmentis tuberoſæ radicis, tempore vernali terræ committendis. Præſidio contra procellam, & ſubacta humo, delectatur. Minimo præterea deſtruitur frigore, quapropter hiemem in cellæ ſicca terra ſervari debet.

HELIANTHUS *tuberoſus* (*Jord-ärtſkåckor*). Hic genio noſtri cœli eſt aptiſſimus, florem vero & ſemina non præbet. Ut terram habeat ſufficientem, tertio quovis anno tuberibus de novo plantatur. Priori ſapidior, cultu facilior; & ſalutare magis tribuit alimentum; itaque mirum videtur, quod in hortis magis non increbuerit ejus uſus.

LATHYRUS *tuberoſus* (*Jordnöſs*), qui in Hollandia Peregrinatoribus noſtris grate ſapit, heic ita vigere poteſt, ut ſemel introductus vix exſtirparetur. Legumina tamen ejus non matureſcunt; tuberibus igitur diſſeminandus.

SIUM *Siſarum* (*Säckerrot*). Planta hæc ſemina fecunda raro hic fert, minimis vero radicis partibus divulſis, commode multiplicatur. Anno quovis ſecundo aut tertio de novo plantari debet, ut radix grandeſcat. Omnium

mnium noſtrarum radicum hæc optima & dulciſſima eſt, ut merito ſane miremur, quid ni in hortis uberior adpareat.

ASPARAGUS *officinalis* (*Sparis*), qui & ſeminibus & radice multiplicatur; terra arenoſa delectatur. Multum fimi ad hujus culturam impenditur, ut grandiores Turiones naſcantur. Primis tribus annis non abſcinduntur turiones, & demum poſt octo annos de novo propagantur radices.

SCANDIX *odorata* (*Kjörfvel*). Hæc ſeminibus multiplicatur; temperiei cœli noſtri convenit, & ad modum Braſſicæ coquitur.

RUMEX *Acetoſa*, & quidem varietas iſta alpina, Ruſſica dicta, quæ diviſis radicibus propagatur, & cujus deinceps nulla opus eſt cura.

COCHLEARIA *Armoracia* (*Pepparrot*). Hæc mutilatis in terram ſpongioſam atque roridam demiſſis radicibus, propagatur, & quo ejus pluries repetitur propagatio, eo fit præſtantior.

ARTEMISIA *Dracunculus* (*Dragon*). Hæc radicibus multiplicatur, ſolum per hyemem inundatum imprimis expoſcit.

RUTA *graveolens* (*Winterruta*), terram duram, arenoſam aut ſabuloſam deſiderans, ſatis ſeminibus ſurgit; hyeme dein & præſertim vere ramis abietum tegenda eſt.

MELISSA *officinalis* (*Melis*). Hæc culturam Rutæ debitam omnimodo poſtulat.

POTERIUM *Sanguiſorba* (*Pimpinella*), ſolum ſiccius amans, ſempervirens, & ſeminibus multiplicanda.

ALLIUM *fiſtuloſum* (*Kål-lök*), quod absque cura ſingulari creſcit, & radice multiplicatur.

ALL. *Schœnopraſum* (*Gråslök*). Hæc Oelandiæ planta, radicibus in terram depactis, germinat, quæ quidem, ſi nimis late dein ſeſe diffundant, mutilatione cohibentur.

ALL.

ALL. *moſchatum* (*Scharlotter*), bulbillis propagandum, quod in humida terra, arenarum divite, optime creſcit.

FRAGARIA *veſca* (*Jordgubbar*). Hæc ex varietate pratenſi eſt, radicibus transplantatur, quæ, dum germinat herba, humantur, & flagella ſeu ſtolones abſcinduntur. Ceterum, utpote indigena, ſtudioſe nimis tractari non opus habet.

RUBUS *arcticus* (*Åkerbär*). Hic quoque radicibus multiplicatur, & ſi fieri poſſit, verno quidem tempore ad menſem usque frondeſcentiæ, tectus glacie ſervetur. Vid. G. D. Præſ. Obſ. in Act. Holm. 1763.

CYNARA *Scolymus* (*Kronärt ſkåckor*), & CYN. *Carduncułus*, perinde & radicibus & ſeminibus multiplicandæ. Hæ hiemem culmo & plurimo fimo equino incaleſcente, ne a glacie lædantur, teguntur. Non niſi Nobilioribus paucis hic cibus huc usque contigit.

BROMELIA *Ananas*, cujus fructus nobiliſſimus, & totius naturæ facile præſtantiſſimus eſt, ultimis his annis in noſtra quoque Patria & hortis quidem Magnatum coli cœpit. Ne a frigore deſtruatur planta, per totam hiemem intra domum inhabitatam ſicca tenetur. Traduces ejus ſunt comæ, quæ uti radices, terræ opimæ committuntur, & tempore vernali, more Melonum, ſub feneſtris foventur.

## CAPUT TERTIUM.

## ARBUSTUM.

Arbores & Frutices, fructiferas κατ' ἐξοχὴν dicunt, quæ in hortis ſeruntur, & frigus noſtrum perferunt, continet.

### ARBORES.

PYRUS *Malus* (*Apel*) multas habet varietates.

 β. Mal.

ε. Malus *ſylveſtris* (*Wildapel*), quæ ſeminibus facile provenit, & adultior alio transfertur. Huic, non fructus, ſed trunci, ad ſurculos bonæ indolis inſerendum utilis, habita ratione, heic tribuitur locus. Quo enim pacto arborum incrementis oppido conſulitur, quando quidem ſilveſtris hæc arbor, nec hiemis violentiam reformidat, nec radices ejus a muribus terreſtribus violantur, nec ſurculus trunco inſertus indolem mutat. Mutant vero arbores a ſemine prognatæ, quod frequenti exemplo conſtat. Quibus inſuper id ſubjunxiſſe juvabit, quod plurimis obſervationibus confirmatum eſt; arbores trunco inſitas aliis, e ſemine ortis, uberiorem multo ferre fructum.

λ. Mal. *paradiſiaca* (*Dwärg apel*), humilis eſt, atque adeo ad horti areas optime ſeminatur, ita tamen, ut ne aliis vegetabilibus umbram faciat.

ϑ. Reliquæ varietates, ratione coloris, formæ, ſaporis & magnitudinis fructuum fere innumeræ, in Horæa ſeu Præcocia & Oporina ſeu Serotina dividuntur. Inter illas M. *Diaphana* (*Siberiſka Åplen*) inter has M. *praſomila* (*Renetter*) primum tenent locum.

PYRUS *communis* (*Päron*), itidem varietatibus haud paucis ſuperbit.

β. Pyr. *Pyraſter* (*willa taggiga pärontrån*), cujus ſi quis poteſtatem habeat, ob cauſſas antea de malo ſilveſtri notatas, ſtirpem, cui melioris notæ traduces inſerantur, colere debet.

α. Inter ceteras varietates P. *falerna* (*Pergamotter*) ſapore, P. *pompejana* (*Bonchretienner*) magnitudine, præferri debent.

PRUNUS *domeſtica* (*Plommon*), quoque multis ſe probat varietatibus, quarum P. *cerea* (*Hwita Plommon*) eas fert drupas, quæ maturæ a nucleo ſecedunt, & aliis ceterarum varietatum drupis, præſtant.

PRUN.

PRUNUS *Ceraſus* (*Kirsbär*), cujus fructus ratione temporis, coloris, magnitudinis atque ſaporis, admodum varius deprehenditur. Scilicet

β. Cer. *avium* (*Fogelkirsbär*), quæ quibusdam locis frequentiſſima eſt, procera creſcit, & ad inſerendum melioris notæ propaginem, apprime idonea.

γ. Cer. *Bigarella*, *Bigarreau*) quæ hujus ſpeciei præſtantiſſima eſt in hortis ſæpius conſpicitur. Rari vero uſus eſt C. *actiana* huic cognata, fructu nigro, dulci & haud raro verminoſo, quam in pugna Actiana debellato Mitridate, Ceraſo urbe Ponti Romam attulit rediens Lucullus. Reliquæ vero ſpecies diu antea Europæ innotuerant.

CRATAEGUS *Aria* (*Oxel*), cujus ſemina duriora, pericarpio ſoluta, ſeruntur in ſiccioribus locis, ubi dein, utpote indigena, facile ſuccreſcit.

Arboribus his, hiemis vim quantumvis ſummam, ſuſtinentibus, accedunt aut tepidiorem auram, aut calidiorem flagitantes.

Illæ, juxta parietes ſerendæ, & contra ſummum frigus protegendæ, ut in columes perſiſtant, ſunt

PRUNUS *Armeniaca* (*Apricos*). MORUS *nigra* (*Mullbär*).
AMYGDALUS *Perſica* (*Perſica*) VITIS *vinifera* (*Winranka*).
- - - *communis* (*Mandel*)

Hæ in loco calido per hyemem conſervandæ, ſunt

CITRUS *Medica* (*Citron*) LAURUS *nobilis* (*Lager*).
- - *Aurantium* (*Pomerans*). FICUS *Carica* (*Fikon*) quæ noviſſima commode etjam in cella hibernat

## FRUTICES.

RIBES *rubrum* & *album* (*Röda och hwita Winbär*), quod malleolis facile propagatur.

RIB. *nigrum* (*Swarta Winbär*), racemis magis propendentibus, & ut ſuperiora, propagandum.

RIB. *Groſſularia* (*Krusbär*), fructu piloſo vel glabro, luteo vel rubro variat, præcedentium imitatur indolem.

 His

His adnumeratur præcipua varietas in horto Botanico obvia, cujus fructus conſtanti lege didymi ſunt, quemadmodum in LONICERA *alpigena* fit.

De ſingulis his Ribium ſpeciebus obſervatur, quod, quo ſæpius transplantantur, eo major evadit fructus.

RUBUS *occidentalis* (*Amerikanſka Hallon*), in Patriam a D. Prof. KALM introductus, qui cum ſapidiſſimus & frigoris noſtri patiens ſit, magis multiplicari deberet.

## *CAPUT QUARTUM.*

## CORONARIAE PLANTAE.

E Regno Vegetabili, quæ clementiſſima ſupremi Numinis providentia eſt, generi humano non eæ tantum res ſuppetunt, quæ ad victum & valetudinem ſunt neceſſariæ; verum & jucunda quævis atque amabilia cum ſvavitate quadam ſingulari adfluunt. Itaque in mirabili omnium rerum, ibi occurrentium, varietate, aliæ oculis pulcerrima ſpecie arrident, aliæ linguam ſvaviſſimo jucundiſſimoque ſapore demulcent, aliæ nares acceptiſſimo odore delectant, aliæ denique alia ratione uſibus humanis inſerviunt & oblectamentis. Sua quoque commoda plurimi mortalium, illi ſaltim, qui emunctioris ſunt naris, haud ignorant, quum ea voluptate pretioſiſſimas naturæ dotes excipiant, ut nullus fere horticulus ruſticorum adeo ſit tenuis, quin florum quorundam ornatu ſplendeſcat. Quid? quod, eo curioſitatis procedunt, ut maxima & præſtantiſſima horti pars, herbis, non niſi externos ſenſus oblectantibus conſecretur. Itaque, quæ noſtrarum in hac materia ſint partium, non abſolviſſe plurimis forte videbimur, niſi eas quoque delicias, leviter ſaltem, tangamus. En igitur potiſſimæ herbæ, deſiderio eorum faventes!

AN-

## ANNUAE.

α. FRIGIDIORES, quæ haud difficulter noſtro adſvefactæ ſolo, minori horticultorum cura indigent, ſunt

HELIANTHUS *annuus* (*Sol-blomma*).
CALENDULA *officinalis* (*Ring-blomma*).
PAPAVER *ſomniferum* (*Wall-mog*).
- - - *Rhoeas*.
CHRYSANTHEMUM *coronarium*.
CENTAUREA *Cyanus*.
DELPHINIUM *Ajacis*.
BORAGO *officinalis* (*Stoffer-blomma*).
ADONIS *æſtivalis*.
- - - *autumnalis*.
NIGELLA *damaſcena*.
SILENE *Armeria*.
SCABIOSA *atropurpurea*.
HESPERIS *triſtis*.
MALVA *mauritiana*.
- - - *criſpa*.
DIGITALIS *purpurea*.
LATHYRUS *odoratus*.
CONVOLVULUS *tricolor*.
LAVATERA *trimeſtris*.

β. TEPIDIORES, juxta parietes, tamen in apricis locis, ut a frigore ſeſe tueantur, propagandæ, ſunt

TAGETES *patula* (*Sammetsb.*)
- - - *erecta*.
AMARANTHUS *caudatus* (*Amarant*).

γ. CALIDIORES, frigus minime ferentes, ſunt

CAMPANULA *pyramidalis*.
SENECIO *elegans*.
IMPATIENS *Balſamina*.
GOMPHRENA *globoſa*.

## PERENNES.

α. LILIACEAE, quæ plerumque in areis apertis, bulbis diviſis propagantur.

TULIPA *geſneriana* (*Tulpan*).
GALANTHUS *nivalis* (*Snö-lilja*).
LEUCOIUM *vernum* (*Vår-lilja*).
NARCISSUS *poëticus* (*Pingſt-lilja*).
- - - *Pſeudo-Narciſſus* (*Påſklilja*).
LILIUM *candidum* (*Hvit lilja*)
LILIUM *bulbiferum*.
- - - *Martagon* (*Krum-lilja*).
FRITILLARIA *Meleagris*.
- - - - *imperialis* (*Keiſerkron*).
HYACINTHUS *orientalis* (*Hyacint*).
- - - *botryoides* (*Druf Hyacint*).

SCHI-

SCILLA *amœna.*
GLADIOSUS *communis.*
ORNITHOGALUM *umbellatum.*
- - - *nutans.*
COLCHICUM *autumnale* (*Tidlöſa*).
CROCUS *ſativus Vern.* (*Safran.*)
ANTHERICUM *Liliago.*
HEMEROCALLIS *flavus.*
- - - *fulvus.*
IRIS *germanica* (*Svärdslilja*).
- - *variegata.*
- - *biflora.*
- - *ſibirica.*
- - *ſpuria.*
TRADESCANTIA *virginica.*

β. MISCELLANEAE, quæ more præcedentium, cœli noſtri injurias perferre, tumque e ſeminibus & radicibus enaſci poſſunt.

PAEONIA *officinalis* (*Pion*).
- - - *tenuifolia.*
AQUILEGIA *vulgaris* (*Åkerlelja*).
ACONITUM *Napellus.*
DELPHINIUM *elatum.*
- - - *Ajacis.*
DICTAMNUS *albus.*
TROLLIUS *europeus.*
HELLEBORUS *viridis.*
VERATRUM *album.*
ALCEA *roſea.*
MALVA *moſchata.*
HESPERIS *matronalis.*
DIANTHUS *Caryophyllus.*
- - *barbatus.*
LYCHNIS *chalcedonica.*
AGROSTEMMA *Coronaria.*
PRIMULA *veris.*
- - *Auricula.*
DODECATHEON *Meadia.*
ANEMONE *Hepatica.*
BELLIS *perennis.*
FUMARIA *bulboſa.*
ANTIRRHINUM *majus.*
HIERACIUM *aurantiacum.*
CENTAUREA *alpina.*
RUDBECKIA *laciniata.*
ASTER *tradeſcanti.*
ECHINOPS *ſphærocephalus.*
PHYSALIS *Alkekengi.*
HYPERICUM *Aſcyron.*
POLEMONIUM *cæruleum.*
CLEMATIS *integrifolia.*
VINCA *minor.*
VIOLA *odorata.*
GNAPHALIUM *margaritaceum.*
ACHILLEA *Ptarmica.*
MATRICARIA *Parthenicum.*
TANACETUM *vulg. criſp.*
- - - - *Balſamita.*
ARTEMISIA *Abrotanum.*
MENTA *criſpa.*
HYSSOPUS *officinalis.*

γ. CALIDIORES, quæ hieme intra domos ſervari, aut alia ratione a furore tempeſtatum prohiberi debent.

PHLOMIS *Leonurus.*
LOBELIA *Cardinalis.*
HEDYSARUM *coronarium.*
CHEIRANTHUS *Cheri.*
- - - *incanus.*
GNAPHALIUM *orientale.*

δ. Re-

δ. Reliquæ perennes, quarum radices auctumni tempore effodi, per totam hiemem ſiccæ in domo habitabili condi, & vere tandem committi terræ poſſunt.

RANUNCULUS *aſiaticus.* MIRABILIS *Jalapa.*
ANEMONE *coronaria.* POLIANTHES *tuberoſa*, quæ noviſſima, dum verno tempore plantatur terræ opimæ tradi debet.

FLORUM denique plurium enumeratorum, multæ dantur varietates.

α. VARIO COLORE florum ludentes. Ut

TULIPA *geſneriana.*
AQUILEGIA *vulgaris.*
ALCEA *roſea.*
DIANTHUS *Caryophyllus.*
MIRABILIS *Jalapa.*
PRIMULA *veris.*
- - - *Auricula.*
CHEIRANTHUS *incanus.*
IMPATIENS *Balſamina.*
RANUNCULUS *aſiaticus.*
ANEMONE *coronaria.*
PAPAVER *ſomniferum.*
DELPHINIUM *Ajacis.*
CENTAUREA *Cyanus.*

β. FLORIBUS PLENIS ſæpe luxuriantes. Ut

PRIMULA *veris.*
NARCISSUS *poëticus.*
- - - *PſeudoNarciſſus*
PAEONIA *officinalis.*
ACEA *roſea.*
DIANTHUS *Caryophyllus.*
LYCHNIS *chalcedoniaca.*
AGROSTEMMA *Coronaria.*
BELLIS *perennis.*
VIOLA *odorata.*
MATRICARIA *Parthenium.*
CHEIRANTHUS *Cheiri.*
- - - *incanus.*
RANUNCULUS *aſiaticus.*
ANEMONE *coronaria.*
- - *Hepatica.*
HELIANTHUS *annuus.*
CALENDULA *officinalis.*
CHRYSANTHEMUM *coronarium.*
PAPAVER *ſomniferum.*
- - *Rhoeas.*
TAGETES *patula.*
- - - *erecta.*
NIGELLA *damaſcena.*
IMPATIENS *Balſamina.*
ROSA.
VIBURNUM *Opulus.*

## ARBORES & FRUTICES.

α. Quæ frigus noſtrum perferunt, & non fructus, ſed ornatus cauſſa ſeruntur, ſunt

AESCULUS *HippoCaſtanum.*
SYRINGA *vulgaris (Syren).*
PHILADELPHUS *coronarius.*
VIBURNUM *Opulus flore pleno (Snöboll).*
ROSA *gallica.*

ROSA *alba.*
- - *eglanteria.*
- - *centifolia.*
SPIRAEA *ſalicifolia.*
POTENTILLA *fruticoſa.*
ROBINIA *Caragana* (*Årt träd*)
- - - *frutex* (*Årtbuſke*).
BUXUS *ſempervirens* (*Boxbom*).
LONICERA *Caprifolium.*
LIGUSTRUM *vulgare.*

β. Quæ in feneſtris calidi cubiculi ſemper locantur, ſunt
JASMINUM *officinale.*
VINCA *roſea.*

Ita habes B. L. ea, quæ pro loci & temporis ratione ſuper hac materia in medium proferre maxime e re viſum eſt, quæque ab ingenioſiori, aliaque ætate, qua ad altius faſtigium indagationis & experientiæ provecta fuerit hæc ſcientiæ pars, & emendari & fuſius tractari poterunt. Nihilo tamen minus his faveas pagellis, quæ Patriam noſtram multis magnisque vegetabilium commodis auctam eſſe, quodammodo indicant. Licet enim dulcia vina de uvis heic non exprimantur; præbet tamen hordeum noſtrum potum, qui ſua ſæpe præ eis gaudet virtute: licet cœli noſtri genius Citris Palmisve, quarum fructus alit & ſuccus refrigerat, non indulgeat; Mala tamen & Pyra optimi ſaporis habemus, quæ non ſine ſingulari voluptate conſumere, & in cideram, aliaque ſapida fercula redigere poſſumus. Et ſic in ceteris. Adeo quidem, ut perfectiſſimam creationem Sapientiſſimi Numinis ſatis nequeamus devenerari, qua humanæ felicitati ita conſultum voluerit, ut quam demum cunque incoluerimus terræ partem, bene, commode & feliciter vivere poſſimus.

*Cui* itaque *ſoli ſit gloria in ſecula nunquam terminanda!*